

**Polityka sektorowa
na rzecz
Kapitału oraz spójności społecznej
w Województwie Zachodniopomorskim
na lata 2016 - 2026**

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
Wydział Współpracy Społecznej
Sekretariat ds. Młodzieży

„Żyjemy w kraju coraz bardziej efektywnych jednostek i niezmiennie nieefektywnej wspólnoty – uważa Czapiński. Na razie panuje więc prymat kapitału ludzkiego (wykształcenie, kwalifikacje, zdrowie) nad kapitałem społecznym. W krajach uboższych jest to przesłanka rozwoju, ale tylko do czasu. (...)

Polska przekroczy próg zamożności, powyżej którego dalsze inwestowanie w kapitał ludzki przestanie wystarczać do podtrzymania rozwoju, prawdopodobnie za mniej więcej osiem lat.

Tyle mniej więcej zostało nam czasu na budowanie kapitału społecznego, jeśli chcemy się dalej rozwijać – uważa Czapiński.”

Źródło: <http://www.forbes.pl/polsce-grozi-niedostatek-kapitalu-spoecznego,artykuly,176941,1,2.html>

Spis treści:

	Str.
1. Wprowadzenie – określenie obszaru tematycznego	- 3
2. Strategiczny i taktyczny wymiar zagadnienia	- 4
3. Regionalny wymiar zagadnienia	- 5
4. Ogólna ocena stanu	- 6
5. Ukierunkowanie interwencji	- 7
6. Podmiotowy wymiar zagadnienia	- 9
7. Narzędzia realizacji	- 10
8. Warunki krytyczne realizacji polityki	- 11
9. Perspektywa czasowa realizacji polityki	- 12

Wstęp - określenie obszaru tematycznego

Samorząd województwa, z mocy ustaw, jest zobowiązany realizować zadania z zakresu polityki społecznej, jednakże katalog tych zadań wydaje się być niewystarczający dla stymulowania rozwoju społecznego kapitału, zaufania w regionie, a w efekcie innowacyjnego wzrostu. Z badań dotyczących innowacyjności wynika, że ich podstawę stanowią społeczne sieci współpracy, szczególnie oparte na różnorodności więzi – silnych (służących innowacjom przyrostowym, modyfikacyjnym) i słabych (służących innowacjom przełomowym)¹ [Peng 2008, Hauser 2007}.

Rozwój lokalny jest silnie warunkowany poziomem współpracy ludzi, ich zdolnością do budowania partnerstw i sieci społecznych. Jednakże dla rozwoju regionalnego, nie wystarczy stworzenie warunków do powstania we wszystkich obszarach funkcjonalnych partnerstw i sieci społecznych. Synergia, jaka może powstać w wyniku współpracy w całym regionie, będzie możliwa dzięki wytworzeniu (wzbudzeniu) swoistej kultury współpracy międzysektorowej, międzysamorządowej – w układach lokalnych oraz przestrzennych (gmina – powiat – województwo).² Jakkolwiek samorządy lokalne i regionalne, w demokratycznym porządku ustrojowym, z założenia są niezależne i prowadzą autonomiczną politykę rozwoju, to jednak w interesie tychże samorządów jest, by zadbać o zbliżone, subiektywne oceny jakości życia mieszkańców, gdyż to przekłada się wprost na ich aktywność życiową i obywatelską, w tym na decyzje wyborcze. Ponadto, zbliżone potrzeby mieszkańców powodują niższe koszty dostarczania usług, uśrednione transfery społeczne i co najważniejsze, lepszą współpracę na rzecz rozwoju.

Spójność społeczna to jedna z istotniejszych cech dobrze zorganizowanych społeczności, która spełnia bardzo ważną rolę w procesie zarządzania publicznego na wszystkich poziomach samorządów. Spójność bowiem zbliża warunki życia mieszkańców, zmniejszając rozpiętość nie tylko w zakresie dochodów, ale przede wszystkim pod względem dostępu do usług społecznych, które z kolei wpływają na subiektywne odczucia jakości życia przez mieszkańców regionu. To z kolei daje mieszkańcom impuls do angażowania się w sprawy społeczne, obywatelskie, a więc w budowanie demokratycznych mechanizmów rozwoju.

Spójność społeczna, w poniższym dokumencie, rozumiana jest jako warunek *sine qua non* myślenia o innowacyjnym regionie czy rozwoju gospodarczym opartym na innowacyjnych rozwiązaniach. Dotychczasowe innowacje realizowane były w ramach projektów finansowanych z EFS, w warunkach narzuconych konkursami oraz z dostępnością dużych środków finansowych. Za trwałe wzrost uważa się jednak inne rozwiązania – wdrażane w ramach długofalowej współpracy, opartej na realnej diagnozie potrzeb lokalnych czy regionalnych – jako odpowiedź na te problemy i deficyty. Importowane, zaawansowane technologie, wspomagające rozwój sektora usług czy zarządzania, bardzo rzadko wynikają z rodzimego kapitału kreatywnego, a ich wpływ na wielokierunkowy rozwój regionu, owocujący odczuwaniem dobrostanu przez mieszkańców – jest ograniczony.

Najważniejszy fundament spójności społecznej stanowi kapitał relacji a w efekcie kapitał społeczny zawiązany między jednostkami, między organizacjami, instytucjami i wreszcie – samorządami różnych szczebli.

Obszar niniejszego opracowania, dotyczącego polityki na rzecz kapitału oraz spójności społecznej, koncentruje się głównie wokół tematyki czynników rozwoju leżących w sferze społecznej.

¹ Badania: Peng 2008, Hauser 2007, za: A. Olechnicka, A. Płoszaj, *Sieci współpracy receptą na innowacyjność regionu?* W: A. Tucholska (red.) *Europejskie wyzwania dla Polski i jej regionów*. MRR, Warszawa 2010 (ss. 210 – 214)

² ZPP, ZMP, MR; „Badanie kompetencji do współpracy międzysektorowej i międzysamorządowej jako komponentu rozwoju lokalnego i regionalnego”, Poznań 2013

Odnosząc się do kontekstu regionalnego, opracowanie nawiązuje do potencjałów oraz deficytów kapitału społecznego w regionie. Ponadto, polityka sektorowa zawiera katalog założeń i kierunków działań administracji samorządu województwa realizującej zadania z zakresu polityki społecznej. W części końcowej, analiza odsłania kluczowe kierunki długofalowej interwencji – stymulanty procesu wiązania kapitału społecznego na Pomorzu Zachodnim, które z kolei mają przynieść wartość dodaną w postaci zwiększenia poziomu spójności społecznej – w różnych, oddalonych częściach regionu.

Strategiczny wymiar zagadnienia

W wymiarze strategicznym, najważniejsze wydaje się uruchomienie zasobów własnych regionu, które, tworząc sieciowe układy społeczne, ukorzenia się i w efekcie umożliwią rozwój oparty o:

- I. silne lokalne układy gospodarcze (innowacyjność, systemy klastrowe, istotny komponent przemysłowy), oddziałujące na możliwie dużą część regionu,
- II. efektywne w obsłudze powiązania funkcjonalne, dostarczające wysokiej jakości usługi publiczne.

Obydwa filary, mimo iż wprost nie odwołują się do kategorii społecznych, to są od nich głęboko zależne, a być może nawet uwarunkowane bezwzględnie (czyli: oczekiwany stan wystąpi, pod warunkiem uprzedniego uruchomienia mechanizmów rozwoju społecznego). Rozwój o charakterze trwałym buduje się na zasobach własnych.

Brak działań w tym zakresie, utrwalił model mało innowacyjnego społeczeństwa, biernego pod względem obywatelskim, o niskiej atrakcyjności dla młodych, o słabych wskaźnikach innowacyjności społecznych. Może też spowodować dalszą perforację słabej tkanki społecznej: odpływ młodych ludzi do miejsc atrakcyjniejszej edukacji i aktywności zawodowej, odpływ mieszkańców w wieku produkcyjnym do regionów o aktywnym rynku pracy, co przyspieszy starzenie się społeczności regionu oraz utrwalenie enklaw biedy, a w efekcie osiągnięcie statusu województwa, w którym dominują tzw. przychody socjalne mieszkańców.

W wymiarze taktycznym, oznacza to przyjęcie do realizacji kilku kluczowych kierunków:

- 1) przyjęcie przez samorząd województwa roli koordynatora zmiany społecznej, roli mentora i partnera – przede wszystkim wobec samorządów lokalnych, ale też innych podmiotów, realizujących cele rozwojowe na Pomorzu Zachodnim, w tym organizacji pozarządowych, jak i łącznika informacji pomiędzy krajowym a lokalnym poziomem polityk publicznych;
- 2) upowszechnianie wiedzy o konieczności prowadzenia działań wielosektorowych (sieciowych) na poziomie regionalnym i lokalnym, wiążących cele edukacji, biznesu, nauki, praktyki, rynku pracy, administracji publicznej, rzemiosła, rolnictwa, środowiska naturalnego – na rzecz rozwoju społecznie odpowiedzialnych wspólnot;
- 3) zmienić postrzeganie kosztów ponoszonych w sferze społecznej – z obecnego, rozumiejącego te koszty jako „wydatki” na podejście kosztów „inwestycyjnych”. Zmiana ta dotyczy tak własnego samorządu, jak i pozostałych samorządów lokalnych;
- 4) zmienić rolę organizacji pozarządowych w regionie – z prowadzących działalność dodatkową, wspierającą środowiska lokalne – na kluczowe podmioty w realizacji zadań własnych samorządów lokalnych a także zadań komplementarnych i rozwojowych na rzecz środowisk lokalnych;

- 5) zadbać o potencjał młodych ludzi, aby zostawali w regionie najzdolniejsi uczniowie szkół średnich i znajdowali tu przestrzeń do rozwoju – zawodowego i osobistego.

Regionalny wymiar zagadnienia

Województwo zachodniopomorskie cechuje jeden z najwyższych w kraju wskaźników tempa postępującego obciążenia demograficznego. Na 100 osób w wieku produkcyjnym przyda 29,3 osób w wieku poprodukcyjnym (8 miejsce w kraju), a w przeliczeniu na osoby w wieku przedprodukcyjnym już 107,1 (dane GUS – 2014), co oznacza, iż społeczeństwo nie posiada siły odtworzeniowej. W powiązaniu z licznymi wyjazdami młodych ludzi w celach zarobkowych i edukacyjnych powoduje to szybsze niż w innych regionach – ubywanie młodych mieszkańców. W tych warunkach, prowadzenie świadomej polityki na rzecz spójności mieszkańców oraz budowanie społecznego kapitału jest szczególnie utrudnione, ale też jest warunkiem koniecznym do myślenia o polityce rozwoju regionu, szczególnie w warunkach konkurencji między regionami – tak o mieszkańca (stałe wpływy z podatków i subwencje), ruch turystyczny jak też o inwestora oraz środki publiczne na rzecz rozwoju z Unii Europejskiej.

W analizach porównawczych województwo zajmuje 13. miejsce pod względem gęstości zaludnienia (75 osób/km² – dane GUS, 2014), przy czym są gminy i powiaty o znacznie niższym wskaźniku, jak choćby Nowe Warpno (8 osób/km²) czy powiat choszczeński (10 osób/km²). Wskaźnik ten wskazuje na trudność w organizowaniu społeczności lokalnej oraz w zapewnianiu dostępu do usług publicznych. Trudniej w takich warunkach o bliskie relacje sąsiedzkie a nawet rodzinne.

Warunki społeczne, zarówno w mikroskali – dotyczące rodzin, wspólnot sąsiedzkich, osiedlowych, jak i na szerszą skalę – zamieszkujących obszar powiatu i regionu – są zgoła odmienne od przeważającej części Polski. Podobnych warunków można się dopatrzeć w województwie warmińsko – mazurskim, lubuskim oraz częściowo – pomorskim (inne oddziaływania dawnego Wolnego Miasta Gdańsk czy silnych etnicznych skupisk na Kaszubach).

Przy braku wspólnych wartości i braku mechanizmów koordynacji polityk lokalnych oraz regionalnych, region Pomorza Zachodniego nie miał szans zbudować fundamentu spójności kulturowej, która jest z kolei istotna dla subiektywnych odczuć jakości życia mieszkańców.

Z niskim kapitałem kulturowym wiążą się też najniższe w kraju (od lat) wyniki edukacyjne – na wszystkich poziomach kształcenia. Zdolna młodzież wyjeżdża w celach edukacyjnych do innych regionów Polski, do miast o wyrazistej, atrakcyjnej dla nich kulturze i w przeważającej większości tam lokuje swoją przyszłość. Ten drenaż kapitału ludzkiego i intelektualnego charakteryzuje region od wielu lat i skazuje na utratę najcenniejszego zasobu endogenego.

Opisane problemy są dostrzegalne i rozwiązywalne jedynie na poziomie regionu. Samorządy gminne, jakkolwiek blisko mieszkańca i działające bezpośrednio na jego rzecz, nie mając skali porównawczej ani punktu odniesienia poza regionem – nie są w stanie podjąć działań na rzecz zwiększenia atrakcyjności edukacyjnej czy kulturowej środowiska. Dopiero w skali województwa, poprzez stały monitoring trendów i zjawisk społecznych, porównując warunki życia i dostęp do usług, ale też występujące deficyty i problemy, można planować instrumenty zaradcze, jak i programować działania rozwojowe.

Ogólna ocena stanu

Analiza demograficzna województwa zachodniopomorskiego pokazuje wyraźnie wyższy niż dla Polski wskaźnik odpływu ludności (w tym rezydentów), który w roku 2014, w stosunku do 2013, wyniósł odpowiednio: dla Polski – 1,2%, dla Województwa Zachodniopomorskiego – 1,6%. W roku 2014, w WZP odnotowano najsilniejszy ubytek ludności w wieku produkcyjnym (2,1%). Większa skala w tej grupie miała miejsce w województwach: opolskim, podkarpackim, warmińsko – mazurskim i podlaskim.

Diagnoza Społeczna 2015 wskazuje na następujące zjawiska i cechy Pomorza Zachodniego:

- najniższa średnia wskaźnika dobrostanu społecznego, przy zachowaniu 8 miejsca w kontekście poziomu cywilizacyjnego oraz dobrobytu materialnego, 7 w dobrostanie psychicznym oraz 4 w dobrostanie fizycznym (przy czym podregion stargardzki ma znacznie wyższy wynik dobrostanu społecznego niż koszaliński i szczeciński),
- najwyższy wskaźnik dotyczący występowania patologii (przede wszystkim uzależnienia, przemoc w rodzinie, dysfunkcjonalność rodziny, wyuczona bezradność szczególnie podregion koszaliński – tu najwyższy wskaźnik w skali wszystkich podregionów, tutaj także niski wskaźnik dobrobytu materialnego i poziomu cywilizacyjnego),
- wysoka wartość stresu życiowego - 2 miejsce po woj. dolnośląskim (w pomiarach podregionów w WZP, powiat stargardzki charakteryzuje się o wiele lepszą kondycją – 25 miejsce, podczas gdy szczeciński zajmuje pozycję 50. a koszaliński – 51.).

Ciekawe dane prezentuje także raport końcowy CRSG z badań ewaluacyjnych pod nazwą „Wpływ realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2007-2013, Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Województwa Zachodniopomorskiego 2007-2013 i Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 na zmniejszenie poziomu ubóstwa w regionie, odnotowując m.in.:

- znaczny wzrost wysokości dochodów ze świadczeń społecznych w porównaniu do 2007 r. (o 32%, a średnio w skali kraju wzrosło o 27%) co spowodowało, że w 2014 r. WZP zajęło 5. miejsce pod względem średniej wysokości dochodów ze świadczeń społecznych przypadających na gospodarstwo domowe (w 2007 było to 10 miejsce),
- wyróżniająca się, niższa pozycja w rankingu średnich dochodów z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie – 10 miejsce (średni dochód tej branży w WZP - niższy o 28% od średniego dochodu krajowego).

Obszary wiejskie województwa zachodniopomorskiego zamieszkuje obecnie (stan wg spisu powszechnego ludności 2011) 536,8 tys. osób. Szacuje się, że miejscowości popegeerowskie zamieszkuje 299,6 tys. osób - 55,7% ogółu mieszkańców obszarów wiejskich, z tego w miejscowościach popegeerowskich, w których nadal utrzymuje się duże nasilenie problemów społecznych zamieszkuje około 108,7 tys. mieszkańców. Z przeprowadzonych analiz wynika, że w województwie zachodniopomorskim spośród 1762 miejscowości statystycznych niebędących miastami, prawie połowa to tzw. miejscowości popegeerowskie. Co piąta miejscowość w województwie to wieś popegeerowska charakteryzująca się kumulacją problemów społecznych (czyli jest to *problemowa miejscowość popegeerowska*).

Ponadto, w grupie mieszkańców regionu, doświadczającej deprivacji, znajduje się duża liczba ofiar przemocy (przede wszystkim w rodzinie), osób uzależnionych od substancji psychoaktywnych, podejmujących zbyt wczesną inicjację alkoholową, narkotykową, czy seksualną. Województwo zachodniopomorskie znajduje się na pierwszych lokatach w badaniu stopnia wykluczenia normatywnego (Czapiński, 2009, 2011, 2013, 2015).

Region charakteryzuje się także wieloma niekorzystnymi wskaźnikami dotyczącymi rodziny – najwyższy odsetek rodziców samotnie wychowujących dzieci, małżeństw i partnerów bez dzieci, odsetek rozwodów, urodzeń pozamażeńskich a także liczbą osób z nakazem płacenia alimentów. Dokładając do tego najwyższą liczbę dzieci wychowujących się w pieczy zastępczej, otrzymujemy obraz braku rodziny jako fundamentu kapitału kulturowego, który pozwala przekazywać wartości, budować więzi oraz tożsamość społeczną i lokalną. Brak przejścia przez poligon doświadczeń społecznych, jakim jest wychowanie w rodzinie, ogranicza znacząco efektywność socjalizacji, a w przyszłości – wykorzystanie kompetencji społecznych do radzenia sobie w życiu zawodowym, rodzinnym, sąsiedzkim i obywatelskim.

W badaniu związków między ludźmi i wskaźnika dobrych relacji sąsiedzkich, mieszkańcy województwa zachodniopomorskiego uzyskują znacząco słabsze wyniki niż średnia dla kraju. Osoby odczuwające związek z ludźmi z sąsiedztwa i okolicy: Polska – 79%, WZP – 69%. Wskaźnik izolacji społecznej w Polsce – 12%, w WZP – 9%.

Ponadto, województwo zachodnie charakteryzuje bardzo niska frekwencja wyborcza, podzielana z województwem opolskim oraz śląskim. W analizie na poziomie powiatów, najniższą frekwencją charakteryzuje się wyraźnie Miasto Szczecin wraz z obszarem metropolitalnym oraz centralne powiaty: drawski, łobeski, częściowo świdwiński. Słaby kapitał społeczny w regionie przejawia się niskimi wskaźnikami aktywności społecznej, zdolności do tworzenia prawidłowych relacji między ludźmi, a w efekcie, w dalszym życiu – do prawidłowego funkcjonowania w związkach, sieciach społecznych, partnerstwach branżowych (jak np. producenci żywności).

Charakterystyczną cechą regionu jest swoisty ostracyzm rynku pracy wobec osób z niepełnosprawnościami, szczególnie intelektualnymi. Poza sztucznie stworzoną enklawą, jaką są zakłady aktywności zawodowej czy spółdzielnie socjalne, osób tych praktycznie nie wchłania naturalny rynek pracy (w odróżnieniu od województw Polski południowo – wschodniej).

Niepokojące na tym tle jest zjawisko rosnącej nieufności, pesymizmu i bierności społecznej wśród młodzieży. W wymiarze społecznym, młodych ludzi cechuje relatywnie większa nieufność, w porównaniu do osób powyżej 35 r.ż. Tendencja ta jest widoczna już od wielu lat (badania CBOS 2016 – por. z badaniami 2010). Wystąpił także wzrost pesymizmu w postrzeganiu przez młodzież własnych perspektyw życiowych. W połączeniu ze wzrostem postaw indywidualistycznych przekłada się to na słabe zaangażowanie w sprawy lokalnej społeczności. Duża liczba osób młodych (19 – 29 lat) w Zachodniopomorskiem wymaga leczenia odwykowego z powodu zaburzeń spowodowanych środkami psychoaktywnymi. Zjawisko to z całą pewnością jest związane z deficytami wewnętrznymi (brak umiejętności radzenia sobie z problemami) jak i z deficytami po stronie otoczenia, brak perspektyw życiowych, niewystarczające oparcie w rodzinie i zdrowym społecznie środowisku rówieśniczym, jak powiększająca się rozpiętość w dostępie do usług (w tym edukacji, kultury, sportu, rekreacji) – mieszkańców ośrodków miejskich i wsi.

Regionalny wymiar zagadnienia wskazuje na głębsze potrzeby interwencji niż w stosunku do ogólnych w kraju deficytów kapitału społecznego czy społecznego rozwarstwienia. Deficyty społeczności Pomorza Zachodniego sięgają fundamentu, jakim jest rodzina, czyli kapitał kulturowy, świat wartości i norm, a także świadomość, przekonania i postawy społeczne (np. wobec osób z niepełnosprawnościami).

Ukierunkowanie interwencji (wizja rozwoju)

Zakłada się, że w roku 2026, społeczeństwo Pomorza Zachodniego będzie żyło we wspólnotach lokalnych, które sprawnie, efektywnie i ekonomicznie koordynują systemem usług publicznych. Każdy samorząd zna, rozumie i wdraża zasady nowoczesnego zarządzania publicznego i współzrządzenia (Governance).

Samorzady lokalne współpracują ze sobą, organizując mieszkańcom dostęp do elementarnych usług w przybliżonym promieniu 10 km. Współpraca samorządów przyczynia się do wyłonienia, w sposób naturalny, obszarów funkcjonalnych, obejmujących wszystkie usługi, które można zapewnić mieszkańcowi z poziomu gminy i powiatu (choć nie zawsze w granicach administracyjnych „własnej” JST).

W systemie usług publicznych, istotną rolę odgrywają organizacje pozarządowe, przygotowane specjalistycznie do wdrażania standardów w takich obszarach jak: edukacja formalna i nieformalna (szczególnie na obszarach wiejskich), integracja i animacja społeczna, rynek pracy i aktywizacja zawodowa (szczególnie grup wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem), profilaktyka zdrowotna, profilaktyka uzależnień i przemocy w rodzinie, rehabilitacja społeczna i zawodowa, działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego, rozwoju ruchów kulturalnych i artystycznych, rekreacji, sportu i wszelkich innych dziedzinach rozwijających standardy życia społecznego, rozwijających potencjał jednostek i zbiorowości lokalnej.

Organizacje pozarządowe odgrywają także ważną rolę w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego zdolnego do współpracy, aktywności indywidualnej, ale przede wszystkim społecznej, zawodowej jak i do współodpowiedzialności za rozwój lokalny i regionalny.

Ostatecznym beneficjentem oddziaływań polityki na rzecz kapitału i spójności społecznej powinna być rodzina oraz – ze względu na jej osłabione parametry na Pomorzu Zachodnim – środowisko lokalne, rozumiane jako grupa bezpośredniej styczności, współtworząca określoną przestrzeń miejską lub wiejską, stanowiąca potencjalny substytut rodziny dla osób niedoświadczających prawidłowej socjalizacji, warunków wychowania i/lub opieki ze strony rodziny naturalnej. Pośrednim beneficjentem oddziaływań będą samorzady lokalne (gminne i powiatowe), organizacje pozarządowe (ze szczególnym uwzględnieniem organizacji o zasięgu regionalnym), kościoły, związki, klastry i partnerstwa realizujące cele i zadania rozwojowe. Ponadto, podmioty ze sfery biznesu, edukacji, badań i nauki, mediów, usług rynkowych.

Samorząd województwa, przyjmując wcześniej opisaną rolę koordynatora, mentora i superwizora procesów rozwojowych, bierze odpowiedzialność za cztery główne kierunki działań:

1. upowszechnianie wśród samorządów zasad, narzędzi i dobrych praktyk w zakresie aktywnych polityk publicznych (wg paradygmatu Governance), co w efekcie przyniesie:
 - spójne działania samorządów różnych szczebli,
 - racjonalizację wydatkowania środków publicznych,
 - kapitał relacji – na poziomie instytucjonalnym i docelowo – społecznym,
 - zmianę świadomości w zakresie postrzegania roli i zasad polityk publicznych;
2. inspirowanie wszystkich podmiotów i środowisk do prowadzenia świadomej, efektywnej polityki na rzecz rodziny, co w efekcie przyniesie:
 - zmniejszenie skali niekorzystnych zjawisk dotyczących rodziny,
 - przełamanie negatywnych wzorców przekazywanych kolejnym pokoleniom,

- zwiększenie potencjału rodziny i środowiska lokalnego,
 - docenienie rodziny jako podstawowego podmiotu lokalnej ekonomii,
 - wzmocnienie i rozwój społeczeństwa obywatelskiego, w tym zbudowanie więzi społecznych i tożsamości lokalnej;
3. zwrócenie uwagi na grupy o szczególnej istotności społecznej: młodzież i osoby starsze, co w efekcie przyniesie:
- gotowość młodych ludzi do zarządzania *regionem przyszłości*,
 - wykorzystanie przez młodzież kompetencji przyszłości – przy tworzeniu nowego wymiaru rynku pracy,
 - spowolnienie niekorzystnych trendów demograficznych,
 - rozwój obszaru *silver economy* (*polityka, usługi, mentoring, marka*),
 - ograniczenie kosztów publicznych, związanych ze starzeniem się społeczeństwa;
4. tworzenie warunków umożliwiających odzyskiwanie uśpionego kapitału, co w efekcie przyniesie:
- zmniejszenie skali i kosztów uzależnień (ze szczególnym uwzględnieniem ludzi młodych),
 - przywrócenie samodzielności i aktywności osób wykluczonych społecznie, terytorialnie, normatywnie i ekonomicznie (w tym osób z niepełnosprawnością, długotrwałych klientów pomocy społecznej, enklaw ubóstwa i innych),
 - zmniejszenie nakładów finansowych w obszarze pomocy społecznej.

Polityka społeczna samorządu województwa zachodniopomorskiego jest prowadzona w oparciu o fundamentalne założenia:

- długofalowej perspektywy zmiany społecznej,
- strategii partycypacyjnej w programowaniu zmiany,
- prymatu kapitału relacji (jako pro-kapitału społecznego),
- metodycznego działania: diagnoza → wdrażanie → monitoring,
- poszukiwań innowacyjnych rozwiązań,
- implikowania emergentnych zjawisk społecznych,
- regionalnych sieci społecznych,
- aspirowania do miana Regionu uczącego się.

Podmiotowy wymiar zagadnienia

Przy ograniczonych instrumentach bezpośredniej interwencji w dziedzinie rozwoju potencjału społecznego, samorząd województwa przyjmuje na siebie rolę i odpowiedzialność za zadania o charakterze koordynacyjnym, organizacyjnym i promocyjnym.

W ramach realizowanej polityki samorząd województwa ściśle i bezpośrednio współpracuje z samorządami lokalnymi. Dąży przy tym do wprowadzenia – w możliwie daleko idącym i uzasadnionym ideał samorządności stopniu – systemu koordynacji i wspólnej koncepcji rozwoju potencjału społecznego obszaru województwa. Tym samym, w partnerstwie przestrzennym zwiększa się możliwość pośrednich oddziaływań samorządu regionu na spójność społeczną województwa. Wypracowane koncepcje znajdują wyraz w zapisach dokumentów strategicznych.

Beneficjentami działań na rzecz rozwoju kapitału społecznego na Pomorzu Zachodnim, o których mowa powyżej, będą dwa typy podmiotów:

- Samorządy, instytucje, organizacje oraz przedsiębiorstwa wpływające bezpośrednio na rozwój lokalny. Z tą grupą odbiorców należy przede wszystkim pracować nad uświadomieniem znaczenia wzrostu społecznego dla rozwoju gospodarczego i poprawy jakości życia mieszkańców, nad wdrożeniem podstawowych zasad aktywnej polityki społecznej, nad inicjowaniem formuły społecznej lokalnych systemów edukacji.
- Rodziny, mieszkańcy regionu, którzy powinni dostrzec troskę władz lokalnych i regionalnych o równy dostęp do usług publicznych, o jakość życia, o normy i wartości istotne dla nich jak i dla przyszłych pokoleń.

Działania operacyjne samorządu województwa będą ukierunkowane głównie na podmioty o charakterze instytucjonalnym (samorządy, jednostki organizacyjne JST, organizacje pozarządowe, przedsiębiorstwa), gdyż w celu dotarcia do mieszkańca niezbędny jest mechanizm kaskadowy oddziaływań i wzajemnej edukacji.

Samorząd województwa, jako najbardziej oddalony od mieszkańca (z racji zasięgu terytorialnego jak i rodzaju zadań merytorycznych), nie ma możliwości prowadzić bezpośrednich działań na rzecz obywateli i poprawy jakości ich życia. Zadanie to należy do katalogu działań gminy, jako wspólnoty najbliższej mieszkańcom. Region powinien natomiast wziąć na siebie odpowiedzialność za podniesienia świadomości, wiedzy i umiejętności samorządów lokalnych oraz innych podmiotów aktywnych w środowiskach lokalnych. Samorząd województwa powinien także dać przykład angażowania się w budowanie partnerstw przestrzennych [3-D] pomiędzy trzema szczeblami samorządów, aby tworzyć okazje do działań wspólnych, do dzielenia się wiedzą i tworzenia nowych, innowacyjnych rozwiązań problemów społecznych i szerszych – rozwojowych.

Narzędzia realizacji

Program Strategiczny - właściwy dla obszaru polityki społecznej jest wyborem konkretnych celów, działań i zadań realizowanych przez samorząd województwa, z zakresu kapitału społecznego, a więc także spójności społecznej oraz społeczeństwa obywatelskiego. Program Strategiczny będzie obejmował nie tylko działania samorządu województwa, ale także działania realizowane w partnerstwach publiczno-społecznych oraz samorządowych partnerstwach przestrzennych (gmina – powiat – województwo) oraz uzgodnione przedsięwzięcia realizowane przez innych interesariuszy. Zakres merytoryczny Programu Strategicznego definiował będzie nie tylko listę działań, ale również opis rezultatów i źródła ich finansowania (w tym – przyszłe Inkubatory Wiedzy).

Programy Celowe – wynikające z ustaw lub z inicjatywy własnej samorządu województwa, będące odpowiedzią na bieżące problemy społeczne – traktowane jako wyzwania, między innymi: Program działań na rzecz rodziny i systemu pieczy zastępczej „*Region dla Rodziny*” na lata 2015 - 2020, Wojewódzki Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie na lata 2012 - 2020, Wojewódzki program przeciwdziałania uzależnieniom na lata 2012 – 2020 czy będący w opracowaniu Wojewódzki program działań na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami, do roku 2020, ale także uchwalany corocznie Program współpracy Województwa Zachodniopomorskiego z organizacjami pozarządowymi i podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego.

Budżet Zadaniowy - rozumiany tutaj dwojako: jako jedno ze źródeł finansowania Programu Strategicznego w zakresie spójności społecznej a także jako narzędzie pomiaru efektywności i rezultatów działań (i zadań) z obszaru polityki społecznej. Narzędzie to pozwoli na dostrzeżenie ponoszonych na różnych szczeblach samorządów – kosztów zaniechania inwestycji społecznych.

Kontrakt Społeczny - narzędzie planowania i realizacji zintegrowanych przedsięwzięć istotnych również dla obszaru polityki społecznej, tworzone w oparciu o współpracę wszystkich partnerów procesów rozwojowych (samorząd, przedsiębiorcy, sektor edukacji i nauki, organizacje pozarządowe, w tym Lokalne Grupy Działania, Lokalne Grupy Rybackie, itp.). Kontrakt realizowany jest przede wszystkim w celu wzmocnienia rozwoju obszaru nim objętego, będącego podstawą do zapewnienia spójności społecznej. Przyjęte w nim założenia rozwojowe muszą być spójne z dokumentami strategicznymi Województwa Zachodniopomorskiego.

Platforma Otwartej Koordynacji – elektroniczne narzędzie do prowadzenia stałego monitoringu działań (na różnych szczeblach samorządu) w obszarze polityki społecznej, służące także analizom porównawczym, problemowym oraz ewaluacji działań. Będzie to także platforma wymiany dobrych praktyk, a więc narzędzie do inspirowania, edukowania i ekonomizacji działań poszczególnych samorządów.

Zachodniopomorskie Forum Integracji Społecznej – nieupodmiotowiona formuła spotkań podmiotów społecznych i instytucjonalnych z obszaru integracji i aktywizacji społecznej, wypracowująca diagnozy, opinie, rekomendacje. Spotkania Forum, w ramach finansowania zadań społecznych z PO KL. odbywały się w latach 2010 – 2014.

Warunki krytyczne realizacji polityki

Założone wcześniej kierunki interwencji obarczone są ryzykiem na kilku poziomach:

- Administracji samorządu województwa – brak porozumienia pomiędzy różnymi wydziałami, utrudnienia formalne działań wspólnych, biurokracja (procedury, terminy itp.)
- Jednostek samorządu terytorialnego w regionie – brak woli do współpracy z samorządem województwa oraz powiatu, inne priorytety rozwojowe, opór przed zmianą, brak środków do prowadzenia długofalowych działań
- Narzędzi do realizacji celów – brak w Polsce przykładów długofalowego planowania zmian społecznych, nieznane dobre praktyki
- Zasobów finansowych na długofalową politykę społeczną – niepewność finansowa, trudności w planowaniu wieloletnim zadań społecznych, brak środków własnych i brak dostępu do środków zewnętrznych
- Woli politycznej do wdrażania zmiany społecznej – brak porozumienia ponad podziałami do zaplanowania i konsekwentnego wdrażania takich działań, w tym finansowanego wsparcia.

W celu zmniejszenia ryzyka na powyższych polach, należy tak opracować proces zmiany, aby móc reagować na pojawiające się możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych a także dysponować argumentami merytorycznymi do prowadzenia dialogu społecznego w różnych gremiach. Obszary ryzyka zostaną uwzględnione w procesie tworzenia Programu Strategicznego jak i kolejnych Programów Celowych. Planowane jest przygotowanie zaplecza oddziaływania w strukturach i zadaniach samorządu województwa:

- 1) opracowanie aktualnej diagnozy poziomu kapitału społecznego w regionie, ze szczególnym uwzględnieniem zasobów i deficytów grup docelowych: samorządów lokalnych, rodziny, młodzieży, seniorów, w kontekście kosztów zaniechania działań społecznych jak i zysków odroczonej;
- 2) opracowanie i wdrożenie narzędzi cyklicznego monitoringu zjawisk społecznych, jakości usług publicznych jak i dostępu do usług w regionie (platforma otwartej koordynacji);
- 3) zintegrowanie wiedzy rozproszonej w różnych komórkach organizacyjnych Województwa, dotyczącej wszystkich możliwych do wykorzystania zasobów w regionie, ale też barier rozwojowych w sferze społecznej;
- 4) zwiększenie świadomości osób i gremiów decydenckich na poziomie regionalnym, ale też lokalnym, w zakresie potrzeby prowadzenia zintegrowanej, aktywnej polityki społecznej na rzecz poprawy kapitału społecznego a w efekcie – poprawy poziomu spójności społecznej na Pomorzu Zachodnim;
- 5) poszerzenie kompetencji umożliwiających absorpcję środków z różnych źródeł (w tym także spoza Europejskiego Funduszu Społecznego).

Perspektywa czasowa realizacji polityki

Polityka zmiany społecznej, zgodnie z koncepcjami oraz doświadczeniami europejskimi (Finlandia – zmiana jakości edukacji, Wielka Brytania – zmiana polityki socjalnej i integracyjnej, Francja – polityka demograficzna), powinna być planowana w okresach co najmniej 20-letnich. Przyjęcie perspektywy krótszej należy traktować jako etap pełnej zmiany, z wyznaczeniem wskaźników okresowych, a nie docelowych ani też rezultatów działań.

Składając jednak wiele polityk sektorowych w jeden wachlarz kierunków rozwoju, z pewnością wyznaczony zostanie okres jednolity dla wszystkich dokumentów. Trzeba będzie założyć, jak wspomniano to wyżej, iż dla horyzontalnie pojmowanej polityki społecznej, będzie to zaledwie pierwszy etap długofalowych działań, których ostateczny finał należy lokować w okolicy 2036 r.

Dla ułatwienia planowania strategicznego rozwoju województwa, przyjmuje się rok 2026, jako umowny, finalny próg planowania polityki sektorowej na rzecz spójności społecznej i kapitału społecznego w regionie.